

LA CRISI AGRÀRIA DEL S. XIV A OSONA

per Assumpta SERRA I CLOTA

Fonts

La font més idònia per a l'estudi de la crisi agrària en tots els seus aspectes és, sens dubte, la documentació notarial. La diversitat de temes que tracta permet seguir la situació en anys concrets, i en especial el grau d'endeutament en què es troba el pagès, i establir si és un fet general per a tota la població o només d'un sector. Per la seva banda, els capbreus permeten fins i tot fer percentatges sobre la població capbrevada, la distribució de la terra, dels masos, etc. Però, tant l'una com l'altra tenen les seves limitacions: mai no es pot assegurar que es conegui el conjunt de la població. Per tenir un ventall més ampli dels grups d'agricultors, sembla que sigui el capbreu el més idoni ja que hi apareixen tots aquells que menen quelcom del senyor que demana la capbrevació, però no hi figuren als alouers. En l'altra documentació no es pot assegurar que hi figurin tots, ja que la capa més humil de la població pot no constar-hi pel fet que les seves transaccions econòmiques són habitualment de paraula, si no és amb ocasió de relacions mantingudes amb poderosos que vulguin fer-les constar per escrit.

És per aquesta causa que he utilitzat els capbreus del vescomtat de Cabrera pertanyents a Osona, el capbreu de Tona, els dels castells d'Orís que tenien possessions a Sant Hipòlit, Santa Cecília de Voltregà, el de les possessions del monestir de Sant Joan de les Abadesses a Vic i Folgueroles i el de Rupit. I per altra banda, la documentació notarial pertanyent al Collsacabra¹.

1. Els capbreus corresponents a les possessions del senyor d'Orís en la zona de Sant Hipòlit de Voltregà, Santa Cecília, etc. i el de les del monestir de Sant Joan de les Abadesses són datats del 1401 i 1442 respectivament. Però aquests capbreus tenen la particularitat d'anar anotant les dates en què s'enregistraven els documents d'adquisició dels béns immobles, de manera que s'han pogut utilitzar en la part que feia referència al s. XIV. Tota aquesta documentació pertany a l'Arxiu Episcopal de Vic.

Síntomes de la crisi a Osona

Una de les característiques de la crisi del s. XIV és la reiterada aparició de fenòmens meteorològics que afecten profundament l'economia. En una economia de subsistència com la d'aquells anys, qualsevol element desequilibrador, com ara una plaga, un any sense pluges o al contrari un any massa plujós, podia provocar uns efectes desastrosos en la població. De fet aquesta situació és una conseqüència immediata del sistema agrari del moment.

Així, per entendre aquesta crisi, tan important dins el procés de caiguda del règim feudal, cal estudiar-la des de dos punts de vista: a través dels fenòmens de llarga durada i a través de causes puntuals, que amb una base econòmica molt precària com a conseqüència d'un procés degeneratiu i emmarcat en un període llarg de crisi, tenen uns efectes determinants per a la crisi agrària tant a nivell de producció com de l'economia monetària.

Síntomes de la crisi al Collsacabra en la primera meitat de s. XIV

Per a l'estudi de la crisi agrària del s. XIV cal analitzar la situació del pagès al llarg de tot el segle. És ben sabut que la pesta del 1348 fou la que més impactà en la societat medieval, però no fou l'única catàstrofe. La societat agrària experimentà un gran canvi, com és obvi, arran de la mortaldat del 1348, amb unes conseqüències molts remarcables en la nova orientació del repartiment de la terra, del nou tipus contractual, de la nova situació jurídica, etc. Però cal tenir en compte que això no es produí de forma sobtada i com a resultat d'un únic factor com la mortaldat, sinó que és un procés paulatí i acumulable que arrenca ja de finals del s. XIII. El s. XIV, doncs, és fruit de totes les circumstàncies anteriors que es manifestaran en anys concrets i que s'aniran repetint successivament.

A través de la documentació notarial es poden copsar uns anys particularment dolents: 1316, 1323, 1347, etc.². Tot i que els contemporanis assenyalaven el 1333 com «el mal any primer»³, m'atreveixo a avançar el 1316 com un any marcadament dolent: al Collsacabra, i en concret a Tavertet, entre una població d'uns 60 masos, s'enregistren 10 deutes entre els pagesos i apareixen els préstecs i també la comanda, que es pot entendre com una forma d'endeutament.

Aquesta vegada la mateixa documentació notarial ens aporta un testimoni contemporani de la causa immediata que provocà aquesta situació. A

2. Aquesta documentació es fa ressò d'una situació a través del nombre de deutes, préstecs, empenyoraments, però generalment no concreten la causa, mentre que els capbreus, almenys alguns, assenyalen el perquè de les reduccions de censos, etc., alhora que es descriuen en un mateix lloc les possessions que un pagès té pel senyor. Encara que no hi figurin aquelles que té en plena propietat o per un altre senyor, hi constava una aproximació dels seus béns. Així aquests dos tipus de documents es complementen.

3. Si considerem que és el primer any de les mortaldats i fams, els anys anteriors, tot i ser particularment dolents, no deuriem prendre les proporcions de morts i fams com els que es descriuen posteriorment. De fet, aquests primers anys mostren uns símptomes d'una crisi que portarà la població a un desnudament i una manca de recursos que es traduirà obertament en la gran pesta del 1348.

principis del 1317, concretament, els habitants de Tavertet es reuneixen per anar al santuari de la Verge de Cabrera demanant que intercedís davant Crist i Déu perquè paressin els llamps i les tempestes que estaven fent malbé les collites. El document diu així: «X Idus uanuary anno domini MCCCXVII in (...) circa actum (...) salis audicum est (...) anum iurgo Maria cum omnibus sanctis rogat dominus Ihesu Christi ut ipse per suam misericordiam defendat nos et istam parrochia Sancti Chispofori de Taverteto a fulgure et tempestate et a grandine et ab omni tempestate et dampnace. Christus vencit, Christus regnat e Christus omnia mala nos defendit»⁴.

Sembla que l'any 1316 va ser un any de moltes pluges, situació comprovada a la part nord i centre d'Europa, com Anglaterra, centres de França, la part nord de la Península Ibèrica, etc. M. Berthe⁵ en el seu treball assenyala, però, que aquestes catàstrofes nos es produïren al sud d'Europa com Itàlia, sud de França i sud-est de la Península Ibèrica. Segons aquesta pregària exposada anteriorment, es poden fer extensives aquestes condicions per al Collsacabra, ja que el fet que s'enregistrin a principis del 1317 fa pensar que les pluges havien començat el 1316. De fet cal tenir present que és una zona molt humida i per tant d'unes característiques semblants a les de l'Europa nord-central. A part, la penúria a causa de la manca de cereals ens consta també per un altre fet que ocorregué el 1316 i protagonitzat per Pere de Tavertet. Essent el batlle dels Cardona, tenia la missió de recaptar la part de la collita que rebien els Cardona, els propietaris de la terra. Aquell any no va poder fer-ho, de manera que els seus superiors hi enviaren un representant, Ramon Vinet de Solsona, que pren a la força el blat que troba. Extrema deuria ser la situació quan Pere recorre a Jesucrist i la Verge per tal de dissuadir-lo del seu propòsit⁶. Penso que aquest fet cal situar-lo més en rela-

4. A.E.V. Arxiu parroquial de Tavertet R/11 30v. b). Les abreviatures A.E.V. corresponen a l'Arxiu Episcopal de Vic, i R/ a la secció de documents notariais.

5. M. BERTHE, *Famines et epidèmies dans les campagnes navarraises à la fin du Moyen Age*. París, 1984. 2 vols.

6. Pere de Tavertet protesta a Ramon Mallol, saig de Rupit, i a Ramon Vinet de Solsona, pel robatori de blat que aquest últim fa dur a terme per a la senyora C. de Cardona, vídua de B. Amat. Després de demanar a Ramon que no hi persisteixi, l'amonesta de part de Jesucrist, de la Mare de Déu, d'ell mateix i de G. Vilalta, tutor de R. fill de B. Amat. Demana a G. Piella que faci un document públic.
28 juliol 1316

«Anno Domini M CCC XVI. V kls. agusti. Petrus de Taverteto, presens et (...) amonuit / et requisivit et protestavit Raimundo Maiol, sago de Rupito et Raimundo Vineto de Zoulsona: de / quod cum de (tribica) (...) et domina Constansa fierit raubare bladum / in termino de Taverteto; et madonna predicta, domina Constansa, nunc faciat illud, idem requiri / mus vobis, predictis Raimundo Vineto, quod de predicta roberia desistatis; et de hoc requirimus / (...) et monemus ex parte Domini Nostri Ieshu Christi et gloriose Virgine Matris eius, et ex parte / nobis etiam predictum, et ex parte Guiljelmi de Vilauta, tutoris nobilis domini Raimundi, filii / Bernardi Amat, condam; et etiam de Omnibus predictis appellamus ad nobilem dominum Raimundum / Fulchonem, et de hoc monemus vos, Guillemus de Piella, escriptorem tenentem locum / de Vinnea, notarium publicum, fieri per vos publicum instrumentum ad habendi memoriam in certum; presentibus testibus Raimundus des Groyns. Arnaldus de Taverteto, Petrus, filio Petri dez Groyns, Bernardus dez Groyns».

Una interpretació d'aquest document ens avala una vegada més la situació extrema en què es troba almenys una part de la població de Catalunya a causa de les males collites d'aquest any 1316.

ció amb la crisi de blat que no pas amb un fet de bandolerisme senyorial o amb la negació per part de Pere de pagar el que li pertocava, en tant que invoca Crist i Maria, cosa que no faria si fos ell el culpable⁷.

Si es considera l'any 1317 com un dels anys de més escassetat, aquesta cal atribuir-la a la situació de l'any anterior, any dolent durant el qual no s'havia aconseguit el blat necessari per a la població. La crisi, per tant, primer la pateix el món rural. La mateixa relació entre mals anys i situació econòmica s'enregistra el 1342.

Dissortadament no es pot constatar la crisi del 1333 a causa del buit de 10 anys en la documentació notarial de Tavertet, però en canvi sí que constatem el malestar del 1342 amb: 6 deutes, 12 préstecs i el mateix⁸ es repeteix el 1347 amb 7 deutes, 4 préstecs, 10 comandes, etc.

Cal tenir en compte que els deutes són majorment de censos i cereals, en concret forment, exceptuant els deutes del 1342 que són en metàl·lic.

Cal notar, però, que fins a aquest moment, després d'aquests anys puntuals, s'enregistra una millora, relativa, si es considera la situació general en què es troba tot el s. XIV.

L'esgotament de la terra i el conreu de les terres marginals: un procés de llarga durada

Podem considerar que la causa principal que els pagesos addueixen per tal que el senyor propietari de la terra els redueixi els censos i els drets és que les terres són de poc valor i poc fructíferes. Així ho assenyalen els capbreuats pel vescomte de Cabrera o també els que declaren en el capbreu de Tona.

Tot i que semblen més freqüents aquestes reduccions durant la segona meitat del s. XIV com a conseqüència de la Pesta Negra, també es troben mencions d'aquest problema des de finals del s. XIII i tota la primera meitat del XIV.

A Tavertet el 1310 hom reduí els censos d'un parell de capons, un pernil, 6 ous, 6 formatges, l'agrari, la tasca, una batuda per 10 sous anuals. El més clar, perquè fa constar que es redueix pel mal estat del mas, és el corresponent al mas Castell, a qui redueixen el 1298 l'octà de civada, dues «placentues», el corresponent al vi, de manera que el cens es limita al pagament de 4 ll. de carn salada de porc. Igualment ocorre amb el mas Guardiola de Tavertet, on hi vivien Ma. Guardiola amb la seva filla i el gendre. Una vegada més es fa constar que la causa és la pobresa i destrucció del mas i les terres. Aquest fet se situa el 1315⁹.

7. L'incompliment en pagar el blat per part dels Tavertet ja s'havia donat el 1305. Deutes, préstecs, per part dels Tavertet, tot plegat ens situa davant la davallada dels senyors feudals.

8. La documentació notarial de Tavertet des de finals del 1300 fins a la primera meitat del s. XVI ha estat treballada en la tesi que vaig presentar per obtenir el grau de doctor sota el títol: *La comunitat rural a la Catalunya Medieval: Collsacabra (s. XIII-XVI)*.

9. Arxiu particular Ententes, pergami 81 i Arxiu Episcopal de Vic, secció de Tavertet R/7 2on bloc 2v. b) i R/9 58v., respectivament pels tres exemples.

Les reduccions de deures i pagament de la primera part del segle es deuen a situacions particulars i concretes. En canvi, després del 1348, ja es reglamentà la forma en què s'establiran les reduccions. La situació es generalitzà de manera que fins i tot es redactaren capbreus per fixar la nova situació. Caldrà demostrar que les terres no produeixen de debò el necessari. El procediment és el mateix tant pel que fa a terres del Cabrerès, que eren del vescomte de Cabrera, com les de Tona.

En la declaració, després de fer constar la localització de les feixes de terra o masos objecte de la reducció de censos, es fa constar la causa de la situació en què es troben: de poc valor, infructíferes, rocoses, etc.¹⁰. Seguidament es diu que han estat observades pels prohoms del lloc o pel batlle, pel que fa al terme del Cabrerès. Si han comprovat que certament el seu estat és el que han declarat els pagesos, es passa a estipular el nou cens, que sol ser en metàl·lic: entre 6 d., el més baix, i 5 s., el més elevat. També es fa constar el que ha valgut la reducció: 1 florí o 1 l s. és el més freqüent, i 3 fl. el més elevat. Acaba la capbreu reconeixent que igualment deuran els drets al senyor de la terra del lluïme, foriscàpia,...

El capbreu de Tona del 1388 segueix la mateixa estructura que el del Cabrerès. S'hi manifesta que les terres són estèrils i sense fruits. Fins i tot, en algun dels declarants afegeix que ho són perquè feia massa temps que es conreaven. Aquí revisen i certifiquen el mal estat de les terres el rector i un ciutadà de Vic. Els nous censos que es pagaran solen ser més elevats que els del capbreu de Cabrera: el nou cens era entre els 2 s. anuals i els 16 s. que arriba a pagar en P. Comells. Per a la reducció pagaren entre 2 fl., que és el més generalitzat, i 8 fl., el més alt.

En aquest capbreu, a més, en alguns declarants s'hi afegeix l'extensió dels camps i el que en pagaven. El més freqüent entre els que es reduïren era el quint amb les variacions entre la tasca i el braçatge; tasca. També pagaven la tasca, el braçatge i el delme, és a dir, part proporcional de la collita.

Generalment les terres afectades pel seu mal estat solen ser peces de terra concretes, que poden ser algunes que formen part de la unitat d'explotació d'un mas, tot i que és freqüent que siguin algunes d'adquirides per a completar el mas familiar.

El que és sorprenent és que es demani la reducció dels censos d'unes terres marginals allunyades del mas central, algunes de les quals deurién haver servit per a completar la producció de cereals necessària per a l'alimentació. En alguns declarants, com en Guillem Raimon Aranya de Tona, es diu que es redueixen els censos perquè, tot i no donar prou fruits, eren de gran utilitat per al castell¹¹. D'aquestes en consten encara algunes en cada

10. «...dictam peciam terre ut pote sterilis fructibus siat dictis expletorum partibus et gallina ni minum onerata debere ipsas expletorum partes vobis radutem ad censum annuus infra scriptum (...) infructiffere et modici valoris».

11. Guillem Raimon Aranya capbreu pel senyor de Tona. Després que el rector de Sant Pere de Ferrarons i Bernat Mortos, ciutadà de Vic, comprovessin la seva petició declaren que li

capbreu: el mas Oliva de Santa Maria de Corcó té tres peces de terra al lloc del Padró, o en Planes, també de Santa Maria de Corcó, tenia dues possessions de terra a la parròquia de Sant Llorenç Dosmunts. Igualment els Satorra de Sant Hipòlit adquiriren el 1344 terres apartades del seu mas¹². Amb tot, aquest no és un fenomen gaire generalitzat. Era més freqüent adquirir una possessió (terra, casa, etc.) apartat del mas familiar, però posteriorment s'anava ampliant amb terres o masos que limitessin amb aquesta última adquisició. El que procuraven, doncs, era concentrar les possessions, encara que sacrificuessin la qualitat de la terra.

Posteriorment, la segona meitat del s. XIV moltes d'aquestes terres pertanyien a masos ròncecs. Això fa pensar que en un primer moment, davant la possibilitat d'ampliar les terres, no es faria selecció entre les millors ni s'oferien d'entrada bones condicions ja que aviat demanen reducció.

El mateix ocorre amb la reducció de censos per trossos de terra, peces de terra concretes; passa amb tot el mas propi, com en Bach de Sant Llorenç Dosmunts. En aquests casos el procediment és el mateix, però llavors els censos són més importants i també pot afectar els drets de servitud personals com la remença o els mals usos. Entre aquests masos, alguns poden ser ròncecs, sense especificar-ho. Això fou freqüent en les terres capbrevades al Collsacabra, com el mas Puigdaura i el mas Casalot (declarats per Maria Daura i F. Parra) i el mas de la Serramola (per part de P. Collell i Fr. Plana a Sant Julià), als quals es redueixen els censos en parts de la collita a un cens en metàl·lic¹³.

Al costat de les reduccions atorgades a causa de la crisi, també se'n podien concedir com a conseqüència d'una situació oposada. Aquestes reduccions podien afectar també masos com el de la Bassa de Sant Hipòlit, pel qual Pere Desgrau, tinent del mas, passarà de pagar una gallina, un feix de palla, un feix de llenya i tres embostes de civada, 2 s. 10 d. segons consta en un document del 1315. En aquest cas, però, no s'ha fet constar que la causa fos el mal estat del mas. Si ens fixem en els pagaments que devia, més aviat sembla que l'interès de Pere era que se li commutessin uns censos que recordaven una situació jurídica de dependència, com era el feix de palla o el de llenya. Així mateix no sembla tant una reducció com una commutació, ja que el segon cens no és pas gaire més lleuger que el primer. També es tendia

reduïen els censos perquè la «... certificatus primitus per distretum Berengasium Johannes rectorem ecclesiem Sancti Petri de Ferrarons et Bernasdum Mostos civem vecensem quos ad videndum et recognoscendum predictam verbotenus assignam quod longo utilius est me et meis successoribus in dictis castro et callania et ipsis ecclesiem castro el callania censum annum recipere infra scriptum quod dictas expletorum partes recipere seu habere reduco...»

12. Aquestes referències pertanyen al capbreu del verscomtat de Cabrera ff. 146-177 i el de Sant Hipòlit, citats a la n. 1.

13. Declarants 3 i 4 del capbreu del verscomtat de Cabrera.

a aconseguir la reducció dels drets personals, com els del mas Casanoves de Sant Hipòlit el 1338¹⁴.

Un cas semblant és el del mas Quadres de la parròquia d'Orís, el qual el 1238 es commutà el cens de: tasca de pa i vi, un parell de capons, un anyell cada tres anys, dos menjars de batlle, obres, tragines, 2 ollades de colls, dos feixos de palla i dos més de llenya per 14 s. Aquest és un cas més clar de benestar del pagès si tenim en compte la data en què s'enregistra.

Cal tenir present que, al costat d'uns pagesos afectats per la crisi, d'altres en surten beneficiats. Aquestes commutacions de pagaments considerats servils per a censos en metàl·lic són mostra més d'una situació benestant que no de crisi. Exemples de persones que es pot considerar que gaudien d'una bona situació i se'n van beneficiar, els trobem entre els ciutadans de Vic: Francesca, muller de P. Ferrer i ell mateix el 1297 commuten el quart, el braçatge i el retrobraçatge de les collites a més d'un parell de capons i 2 joves que devien al monestir de Sant Joan de les Abadesses per unes terres que havien estat del mas Areri. A canvi del cens reduït, ara paguen 35 s. Casos semblants són els de Ferrer de Poudevida de Folgueroles, el qual per un establiment del 1339 havia adquirit unes terres que eren del mas de Jacob Pensa i pagà 14 s. El mateix es pot dir de Francesca Prat i el seu marit Pere de Folgueroles, els quals el 1339 redueixen el quart, el braçatge i tasca d'unues terres per 13 s.¹⁵. En tots aquests exemples es pot comprovar que el nou cens és força elevat i en cap cas no es fa referència que la causa sigui el mal estat de les terres. Més endavant es pot apreciar un benefici a causa de la mala situació dels altres quan s'adquireixen terres o masos a través de la compra i més quan els venedors són persones de dèbil posició, com les vídues.

Els masos ròncecs

Després de les grans mortaldats infligides per la pesta del 1348, molts masos quedaren deshabitats. Tot i que no es pot abastar una valoració global, podem saber que en foren molts per la quantitat que se'n adquiriren. A Rupit consten 111 masos, dels quals en 65 els pagaments són equivalents a un mas familiar sense gaire reduccions i els altres 46 són oferts amb molt bones condicions, pagant fins i tot uns petits censos, quasi simbòlics, la qual cosa pressuposa que eren masos buits adquirits per les bones condicions ofertes pel senyor. Cal destacar, però, que entre aquests 65 primers, no es pot descartar que alguns fossin masos ròncecs, però que per les seves bones disposicions no se'ls reduïa els censos. A Sant Hipòlit en consten 36 que són absorbits per altres pagesos que ja tenen el propi, cosa que pot fer pensar que eren ròncecs. Una part d'aquests masos foren adquirits pels habitants

14. Se li commuta l'obligació de residència personal als homes i dones habitants del mas. També era freqüent la reducció del deure d'host i cavalcata. Declarant 19 del capbreu de Sant Hipòlit.

15. Tots aquests declarants pertanyen al Capbreu de les possessions que el monestir de Sant Joan de les Abadesses tenia a Vic i Folgueroles.

que restaren. No dic pagesos perquè molts ciutadans també intervingueren en aquest repartiment. Aquest es podia fer dividint les terres entre altres pagesos o bé adquirint tot el lot de terres que formaven la unitat de producció amb mas o sense¹⁶.

Normalment, aquestes terres i masos eren lliurats en molt bones condicions: commutant censos de part de les collites en metàl·lic, drets jurisdiccionals sobre masos, etc.

Les condicions en què es troben alguns masos són molt desastroses: inhabitats i sense persones, de manera que les terres tenen poc valor i la casa està en la seva major part derruïda. Així ho manifesten els documents que es refereixen a masos que pertanyen al vescomtat de Cabrera, com el mas Pujol de Sant Pere de Roda o el mas Cases i el Malera de Sant Julià de Cabrera. D'altres masos són el Canet de Sant Pere de Torelló o el mas Torrent de Sant Feliu del terme de Torelló, el mas Riera i el Fusich de Sant Miquel de la Guàrdia del terme de Roda, etc.

Aquests masos solien ser declarats rònecs per aquelles persones que tenien interès a adquirir-los. Igualment com en les terres, una comissió formada pel batlle i els «probi homines» en comprovaven l'estat i a partir d'aleshores es reduïen els censos i els drets que hi havia sobre els possibles habitants. De fet es lliuraven a través d'establiments emfitèutics o per venda. Així, en el primer cas es fixaven els nous censos i el que es pagaria per la reducció dels censos i dels drets personals. Cal notar que es conservaven els drets que devien a l'Església. Aquest fet és important ja que d'aquesta manera es conservava la noció d'unitat jurídica i administrativa que representava el mas, encara que tota aquesta unitat fos adquirida per un altre pagès.

Per posar un exemple representatiu, resumiré el document referent al mas Canet de Sant Pere del terme del castell de Torelló: P. Serra, procurador del noble Bn. de Cabrera, estant el mas Canet de la parròquia de Sant Pere del terme del castell de Torelló deshabitat i ròneg des de les mortaldats de feia 30 anys, i com que la casa del dit mas està en la seva major part destruïda i no ha estat habitat ni reclamat per cap home ni dona, redueix a Pere Pujol de Canet i Elisenda, la seva muller, els drets que tenia sobre el mas: intèstia, exorquia, ferma d'espoli, residència personal, host i cavalcata. A canvi d'això, havien de pagar cada any per Tots Sants 4 sous. Per la reducció pagaren 10 florins¹⁷.

O. Anguera de Sojo ho constata així mateix per a altres masos de la zona del Cabrerès: «Els pagesos sobrevivents, econòmicament forts, anaren adquirint successivament els masos deshabitats confinants amb les seves

16. Capbreus de Rupit del 1379 i de Sant Hipòlit del 1442.

17. 1381, capbreu del vescomtat de Cabrera. Les reduccions de serveis personals així com drets sobre els mals usos i la remença es donen sobretot en els capbreus del vescomtat de Cabrera i el de Rupit. Tot i que són de diferents senyors, es localitzen principalment en la zona del Collsacabra a part d'alguns de les rodalies de Torelló. Cal fer notar, però, que la representació d'aquest fet a Rupit és molt reduïda.

terres i els aplevaren amb llur propi mas. Els senyors en permetien la venda i no aplicaven ni l'exorquia ni l'intèstia i en defecte d'hereus els establien de nou sense entrada o amb entrada molt reduïda i millorant mantes vegades les prestacions censals, per exemple, la tasca que gairebé desapareix en els nous establiments»¹⁸.

A vegades, l'emfiteute d'un mas o de cases que no pot mantenir els lliura a través d'una venda, com és el cas de Sibilla, vídua de G. de Sant Feliu del terme de Torelló, i els seus fills, que venen les cases i el corral que tenen a la Sagrera, pels quals ella cobra 11 ll. Casos semblants es poden trobar en altres indrets com Tona, Folgueroles, etc., com ho manifesten els capbreus, en què s'assenyalen els nous tinents o propietaris que ho han adquirit per compra. Sovint aquestes vendes les protagonitzen dones, quan en quedar-se vídues no es veuen capaces de fer front al manteniment de la casa. Casos semblants són els de maria Castell de Tavertet o Constança Casanova, vídua de P. Gallifa de Sant Hipòlit. Tot i que manté el seu mas de Casanova, del qual és l'hereva, el mas Gallifa i les seves terres han estat repartides entre diversos tinents¹⁹.

Casos extrems els protagonitzen Ma. Garrofar i la seva filla de Tavertet i Francesca vídua de Bn. Vilar i la seva filla Margarida. Els dos casos tenen en comú que estan soles i no poden garantir el rendiment del mas. El primer exemple se situa el 1313 i el mas Garrofar passa als parents del marit de Ma. Més eloqüent és la situació que afecta la mare i la filla Vilar. El 1375 Francesca i un parent del seu difunt marit figuren com a tutors testamentaris de Margarida. El mas és ara de Margarida en morir el seu pare Bernat i declaren que, com que el mas és estèril de fruits i que els que reben no són suficients per pagar els censos de cada any, retornen el mas al procurador del noble Bn. de Cabrera²⁰. En aquest exemple es pot comprovar la característica principal de l'emfiteusi: es pot fer fora un pagès del mas o terres si no paga els censos.

Molt sovint, el senyor del mas rònc no imposa la condició de tenir el mas rònc afocat i habitat, sinó que fins i tot pot arribar a donar permís per destruir la casa. Això es produeix quan la casa està molt derruïda i els nous establiments ja tenen un mas on habitat. Així es podien repartir les peces de terra per separat entre diversos pagesos, com ara els masos Arieri de Folgueroles i Gallifa de Sant Hipòlit, però de manera que entre tots es continuessin pagant els censos establerts. De fet, el senyor directe es veu obligat a no exigir la residència personal dels masos ròncs perquè sovint un pagès en podia adquirir tres o quatre de manera que era impossible mantenir-los habitats²¹.

18. O. ANGUERA DE SOJO, *Dret especial a la comarca de Vich*. Conferències sobre varietats comarcals del dret civil català. Barcelona, 1934, p. 315.

19. Castell R/9 58v. El mas Castell, primerament fou venut per Maria i la seva filla i gendre, i després, donat l'estat del mas, els reduïren els censos.

20. R/9 12v.

21. Per exemple, Bg. Vendrell de Tona té el mas Segalés, el de les Olles i el Puigjurà, que l'ha comprat, o els declarants 18 i 72 del capbreu de Rupit que en declaren quatre masos.

Causa de la crisi agrària del s. XIV

La crisi en aquest moment històric és conseqüència immediata de la variant demogràfica. A partir del s. XI, Europa experimenta un augment de població com a resultat, per a alguns autors, de la millora tècnica en l'instrumental agrícola. L'augment demogràfic es pot constatar per a tot arreu, però que la causa en sigui la introducció del ferro en l'agricultura, o la substitució del bou pel cavall, no es pot fer extensiu a totes les zones. Segons els estudis realitzats per Duby o M. Bloch²², aquest avenç se circumscrigué a unes zones molt determinades de França, en els dominis monàstics. Aquest fet es pot extrapolar així mateix als monestirs peninsulars de San Millán de la Cogolla o Sobrado, estudiats per J.A. García de Cortázar i Ma. Carmen Pallarès, respectivament²³. Certament s'ha de reconèixer l'impuls donat pels senyors eclesiàstics, i més concretament pels monestirs, a l'agricultura. Com diu White²⁴, foren els benedictins els que, coneixedors de la cultura antiga i amb prou mitjans econòmics, posaren en pràctica en els seus dominis la tècnica de l'alternança de les lleguminoses amb els cereals; l'alternança de cereals de primavera, passant de la rotació biennal a la triennal, el conreu de la vinya, etc.

En aquest mateix nivell, tingueren la possibilitat de fertilitzar les seves terres amb adob animal, introduir el cavall en lloc del bou, fer servir el ferro, etc. Totes aquestes millores han estat constatades en els dominis particulars, però no es pot fer extensiu aquest avenç a tota la població.

La introducció del ferro de forma generalitzada no es produí a la Península Ibèrica, segons Rolf Strandel, fins després del s. XIII, quan hagué conclòs el procés de reconquesta, per a la qual calia armament, cuirasses, etc. Ell ho analitza per al País Basc, que fou un dels centres productors més importants de la Península. Ja al s. XIII existia un comerç obert amb Anglaterra i els Països Baixos. Pel que fa a Catalunya, no es tenen notícies documentals de fargues catalanes de forma generalitzada fins al s. XV²⁵. De fet, s'ha relacionat la introducció del ferro en l'instrumental agrari a través del dret de ban

22. G. DUBY, *Economía rural y vida campesina en el Occidente Medieval*. Ed. Península. Barcelona, 1973. M. BLOCH, *La historia rural francesa: caracteres originales*. Ed. Crítica. Barcelona, 1978. O també del mateix autor: *Lavoro e tecnica nel Medioevo*. Laterza. Roma-Bari, 1977. En aquests treballs Duby arriba a la conclusió que la revolució feudal amb la imposició del dret de ban, en certa manera impulsà una millora tècnica ja que obligava a la utilització de la ferreria, del molí, etc. Últimament aquesta teoria ha estat posada en qüestió per G. Bois. Caldren més estudis i més diversificacions per a poder entendre millor aquest procés.

23. J.A. GARCÍA DE CORTÁZAR, *El dominio del monasterio de S. Millán de la Cogolla (s. X al XIII)*. Introducción a la historia rural de Castilla altomedieval. Salamanca, 1969. I MA. C. PALLÈS, *El monasterio de Sobrado: un ejemplo del protagonismo monástico en la Galicia medieval*. La Coruña, 1979.

24. L. WHITE, *Tecnología medieval y cambio social*. Paidós. Buenos Aires, 1973. Generalment sempre s'utilitzen els exemples monàstics per demostrar una organització pagesa, però certament aquests no són exemples massa generalitzables. Fins i tot caldria constatar aquest mateix progrés en els senyories laics. No es pot fer aquesta anàlisi perquè no hi ha treball sobre aquest tipus de senyoriu, i menys encara sobre la pagesia. De fet molt pocs són els contractes agraris on es pugui comprovar un impuls per part del senyor.

25. ROLF SPRANDEL, *El hierro en la Península Ibérica durante la Edad Media*.

exercit per un senyor, el qual obliga els seus sotmesos a utilitzar la ferreria del seu domini per tal de poder cobrar-ne el lloçol. Segurament en part fou així ja que consta documentalment, tot i que això no significa que no fos un material car. De fet, alguns contractes agraris mostren la dificultat del pagès de córrer amb les despeses del ferro de manera que se sol estipular que les eines de ferro que s'hagin d'utilitzar per al treball de les terres establertes es pagaran a mitges. L'important és constatar que anteriorment al s. XIII n'hi havia poques i de poca diversitat²⁶. Però la substitució del cavall pel bou serà veritablement un dels fets que no es pot verificar a nivell del petit camperol. Feines tenia la majoria per disposar d'un bou, de manera que el més freqüent era l'arrendament d'aquests animals per a feines concretes²⁷. exercit per un senyor, el qual obliga els seus sotmesos a utilitzar la ferreria del seu domini per tal de poder cobrar-ne el lloçol. Segurament en part fou així ja que consta documentalment, tot i que això no significa que no fos un material car. De fet, alguns contractes agraris mostren la dificultat del pagès exercit per un senyor, el qual obliga els seus sotmesos a utilitzar la ferreria del seu domini per tal de poder cobrar-ne el lloçol. Segurament en part fou així ja que consta documentalment, tot i que això no significa que no fos un material car. De fet, alguns contractes agraris mostren la dificultat del pagès Si era difícil poder mantenir un bou, més ho era un cavall, que era distintiu d'un grup superior econòmicament i social com els cavallers.

L'alternança de cereals amb lleguminoses, o la introducció del cereal de primavera, es poden trobar en alguns exemples concrets però no de forma generalitzada. En canvi, als s. XIV i XV i fins i tot en el XVII, encara es continuava fent servir en bona proporció el guaret²⁸.

Així mateix es pot reflexionar sobre l'avenç que podia suposar la introducció de l'arada pesada amb rodes en comptes de l'arada lleugera de fusta romana. Aquesta arada, encara que denominada de fusta, podia tenir unes parts de ferro o de fusta cremada molt resistent, com és la rella. En les terres

26. Que eren objectes molt preuats ho testimonien les deixes testamentàries enregistrades per P. Bonnassie els s. XI i XII. A partir del s. XIII certament es pot copsar una millora pel que fa a la generalització del ferro. Però el mateix Rolf Sprandel ho atribueix també a una millora en el procés d'elaboració possibilitada per l'avenç de la química durant el s. XV. De fet, una mostra del valor que poden tenir aquests objectes es manifesta per exemple en la donació que féu el 1309 Bg. Tinyoses a Maria d'una aixada pel seu matrimoni. A.E.V. Tavertet R/7 3r. bloc 6r. També es manifesta aquest avenç en la diversitat d'eines de ferro de forma marcada a partir del s. XV i sobretot en el XVI. L'avenç experimentat en el XIII no fou suficient per aturar el procés cap a la crisi. Mostres d'aquesta situació l'aporten els inventaris.

27. Aquest fet tant es pot constatar per a Tavertet, on el 1498, per posar un exemple, consta que J. Balmes deu 7 quarteres de forment pel lloguer de 3 bous per batre. A.E.V. Tavertet R/17 73v. Altres casos semblants s'enregistren el 1347 amb els Novelles, que els necessiten per sembrar.

28. L'alternança de cereals i lleguminoses ens consta a Tavertet solament en dues ocasions: forment i faves el 1322 i el 1447. A.E.V. Tavertet R/10 52r. b), R/16 16r. En canvi, el 1640 encara consta com el pagès Joan de la Guàrdia de Santa Maria de Corcó utilitzava el guaret: «Diari de Joan de la Guàrdia, pagès de l'Esquirol», transcrit i comentat per A. Pladevall i A. Simon amb el títol: *Guerra i vida pagesa a la Catalunya del s. XVII*. Ed. Curial. Barcelona, 1986. p. 57.

lleugeres de la mediterrània no deuria ser un avenç gaire preuat pels pagesos, ja que aquests continuaren treballant amb la que millor els anava, que era la romana. Sí que va suposar una millora en aquelles terres més humides com ara a Galícia i potser en algun lloc de la Catalunya humida.

Per últim i en un apartat diferent, correspon parlar del molí. Aquest sí que es pot considerar un avenç que afectà tota la població fins al punt que àdhuc s'està plantejant la possibilitat que fossin els mateixos pagesos agrupats els que sufraguessin les despeses de la seva instal·lació²⁹. Amb tot, cal considerar que el molí no forma part del procés productiu destinat a una millora del rendiment agrari sinó que és utilitzat a posteriori. Amb tot, sí que caldrà reconèixer una millora entre la B.E.M. i els segles anteriors de l'XI i XII.

Amb tot el dit fins ara voldria remarcar com aquest augment demogràfic palès per a tot Europa a partir del s. XI no és conseqüència d'una millora tècnica en l'agricultura. Caldrà buscar millor altres causes per entendre aquest procés. És molt important tenir en compte tots aquests factors, així com el caràcter acumulatiu del procés, perquè anà augmentant de forma considerable. Es calcula que entre l'any 1000 i el 1300, la població europea es triplicà. De fet, M. Berthe assenyala que a Navarra no s'aconseguí superar la xifra de població assolida abans del 1348 fins al s. XIX. Es pot dir que va ser a l'inrevés: l'augment demogràfic propicià un augment de producció ja que en una agricultura extensiva el més necessari és la mà d'obra. J.A. García de Cortázar així ho entén: «La certidumbre del aumento de producción se apoya, como vemos, en la constatación del espacio cultivado más que en la hipótesis de un aumento de la productividad por incorporación de nuevas técnicas de cultivo o de instrumental agrario más eficiente», i continua en un altre paràgraf: «...a falta de datos seguros se opera con la hipótesis de un rígido estancamiento de la capacidad técnica entre fines del s. XI y fines del XIII y una relativamente creciente productividad por la simple aplicación de mayor fuerza de trabajo...»³⁰.

L'augment demogràfic i l'estancament tècnic són les causes bàsiques per entendre la crisi del s. XIV dins el context polític i jurídic de l'època. Certament no es pot deixar de banda la pressió senyorial com a factor diferencial en comparació amb altres processos similars en èpoques diferents. No es pot creure en una teoria malthussiana, sinó que cada règim econòmic, polític i social tindrà les seves pròpies formes degeneratives, com ocorregué amb el règim feudal o senyorial.

La millora productiva que experimentà l'agricultura en els segles XI-XIII cal situar-la en una agricultura extensiva. Un augment de roturacions fou el

29. Aquestes són les últimes hipòtesis defensades sobretot per P. Bois: Conferències impartides el novembre del 1988 en la seu del C.S.I.C.

30. GARCÍA DE CORTÁZAR, op. cit. n. 10, pp. 133 i 135 respectivament.

mètode més emprat arreu³¹. Un desequilibri envers el bosc, l'altre mitjà de subsistència per al pagès —més pels aliments que en podia extreure que no pels animals, poc nombrosos encara en l'economia familiar— fou la conseqüència més important.

Aquesta expansió no fou solament orientada vers l'explotació de terres del bosc, sinó cap a l'expansió de terres marginals. De fet, l'esgotament de la terra i la seva textura rocosa són les causes més freqüents que addueixen els pagesos per tal que se'ls redueixin els censos, com ja hem vist.

Es pot concloure, doncs, que la crisi del s. XIV té com a causes primeres l'augment demogràfic i la saturació en el rendiment d'unes terres marginals, o massa esgotades pel propi conreu sense altres mitjans per regenerar-la que no fos el guaret.

Conseqüències

Una de les conseqüències immediates de les situacions exposades anteriorment serà la nova distribució de terres i masos. Analitzant detingudament els límits de les terres adquirides els anys anteriors al 1348 i els dels anys posteriors, es pot observar un tret diferenciador molt important per a l'economia pagesa: les terres adquirides en aquests primers anys solen ser majorment terres soles i d'extensió més aviat reduïda, tot i que en algun cas excepcional absorbeixen tot un mas, com feren els Satorra de Sant Hipòlit de Voltregà el 1304, ja que a més del seu mas tenien el mas Penasses. Però, sobretot s'adquirien una, dues o algunes més, però un nombre reduït. En canvi, després del 1348, tot i que es continuen absorbint peces de terra soles, se'n pot adquirir un nombre força elevat: a Rupit, segons el capbreu del 1379, 35 pagesos n'adquiriren entre 1 i 5; 11 entre 5 i 10; 8 entre 10 i 15 i 3 entre 15 i 20 i un aconseguí acumular 29 peces de terra. Cal destacar que aquest era remença. La proporció tan elevada de fraccionament en peces de terra no es produeix en cap més altre lloc, ja que era més freqüent l'adquisició de masos. L'elevat fraccionament de les terres contrasta amb l'adquisició de lots sencers de terrenys que pertanyen a un únic mas. Les terres d'un mas rònc podien ser repartides entre dos pagesos, com ocorregué en el mas Serramala de Sant Julià de Cabrera: el 1380 en Jonquer i en Collell, que eren els nous tinents, es disputaven la part que corresponia a cada un. Aquesta repartició de masos ròncs a través de peces soles era força freqüent. Fins i tot s'ha pogut constatar que a Rupit aquesta era la forma predominant entre els remences enfront dels no remences, que adquirien els masos amb la casa i tot. La proporció és que els 38 masos ròncs foren adquirits per 36 pagesos lliures, mentre que els 32 remences es repartiren 228 peces de terra.

31. Aquesta hipòtesi així mateix la defensa Boserup quan s'inclina pel binomi població/producció enfront del de producció/població defensada per G. Duby. E. BOSERUP, *The conditions of agricultural growth*. Chicago, 1974. G. DUBY, op. cit. n. 22.

De fet, aquesta és la forma més corrent d'ampliar un mas i que continués essent una única unitat de producció familiar, perquè quan s'absorbeixen d'altres masos i es conserven les cases, el que s'amplia és el patrimoni. Tot i això, alguns d'aquests masos seran els que a finals del s. XIV i durant el XV se sots-arrendaven a tercers. Per tant, quan ens referim a l'extensió del mas medieval del s. XV caldrà tenir en compte que ha sofert una important ampliació respecte als dels s. XI-XIII. El mateix es pot dir pel que fa a les peces de terra. Així podem comprendre la diferència de censos que es poden pagar corresponent a un mateix mot, que pot designar, però, una extensió molt variable.

Però la novetat recau en la declaració d'adquirir peces de terra quan aquesta pot comprendre una diversitat important de terres i construccions. El cas més clar que he trobat correspon a Vic, concretament al carrer Major de Santa Eulàlia de Vic, on el 1390 Jacob Roure declara tenir un hort i especifica que en el terreny de l'hort hi solia haver una casa a la qual pertanyia l'hort³². Pel que fa als masos rònecs, aquesta situació es repeteix per al mas Cases i el mas Malera, adquirits per P. Arimany el 1375. En el document es diu que, com que el mas estava totalment derruït, es podia destruir-lo totalment de manera que posteriorment es pot perdre la casa i formar una sola unitat amb el nou mas. Al s. XV encara es continua el procés o s'amplia, i el 1443 J. Ribeles de la parròquia d'Orís té una coma que pertany al mas Codina, que està constituïda per quatre feixes de terra.

Aquests són exemples patents del fet que el nou mas format pel mas principal Arimany i les terres del mas Cases i Molera constituïran un mas que no té res a veure amb l'anterior al s. XIV.

Així, quan trobem un mas amb les seves terres caldrà que prenguem una nova mesura com a unitat d'explotació familiar. El mateix quan trobem la constància d'una peça de terra, caldrà preguntar-nos de quantes petites peces de terra estava formada. Com ja s'ha dit, algunes de les terres capbreuades a Tona el 1388 hi figura la seva extensió: En Brt. Pont té una peça de terra amb una quartera de sembradura. El mateix es pot dir d'en G.R. Aranya, que també en tenen una altra d'un jornal. En Bn. Riera, en canvi, té un camp de tres quarteres.

A Sant Hipòlit, el 1379, en dues peces de terra plantada de vinya podia haver-hi de sembradura tres mitges quarteres de mestall, cosa que ens indica que en total eren molt més grans, ja que hi han d'encabir els arbres de la vinya. Però a mesura que s'avança en els anys, aquestes peces es van engrandint: el 1381 a Santa Cecília en Bn. Guiu tenia un camp que podia ser sembrat de 4 a 5 quarteres. Al s. XV, aquests camps poden arribar a tenir de sembradura 6 quarteres de forment³³.

32. Capbreu de les possessions del monestir de Sant Joan de les Abadesses a Vic.

33. Capbreu de Sant Hipòlit.

Un fet que cal tenir en compte és l'interès del pagès d'ampliar el seu mas amb terres que limiten amb les seves pròpies. La freqüència amb què això es produeix i si tenim en compte que aquestes no són terres de nova rotació, sinó que són les que corresponen a l'absorció de terres a expenses d'altres de masos rònecs, tot plegat ens configura un espai densament ocupat abans del 1348. Si a aquest fet hi afegim que per aquestes terres són les que es demana una reducció de censos, resulta que el camp estava densament ocupat i amb terres marginals. Per tant és certa la hipòtesi que les primeres rotacions als ss. XI-XII, com a resposta a la necessitat d'espai conreable per mantenir l'augment demogràfic, es feien al voltant del propi mas, encara que aquestes no fossin òptimes per al conreu.

Per altra part, la gent adquireix terres que encara que apartades no sobrepassen els 10 Kms., com són les corresponents als habitants de Vic i la seva relació amb Folgueroles o entre els habitants de Santa Maria de Corcó i Sant Julià de Cabrera o entre Rupit o Tavertet, Pruit, etc., de manera que el pagès pot treballar les terres mantenint-se en el seu mas familiar. D'això es desprèn que en part hi ha un transvassament de terres i masos, però no de persones.

Amb tot, també tenia lloc la mobilitat de persones que abandonaven el lloc d'origen per buscar terres millors, però aquest fenomen es donà en menys proporció que en principi podria semblar. En els capbreus consultats solament tenim el cas de Bartomeu des Pont, el qual declara que paga uns censos pel seu mas des Pont i en canvi habita el mas Sabater³⁴. Un altre exemple molt interessant que compleix moltes de les condicions apuntades és el de Gerard Saserra de Vinyoles, que, essent tinent de la casa derruïda de Vellitax, adquirí els masos de la Serra i del Despuig, tots destruïts i propers al mas Vellitax. No s'hi especifica la residència d'aquest G. Saserra, però segur que no és aquella de la qual és tinent. Per altra part, aconseguí formar un bon patrimoni amb tres masos rònecs i a més les terres del mas Pujol³⁵.

Pel que fa als aspectes demogràfics de la Pesta, sembla que les mortaldats que assotaren la segona part del s. XIV afectaren més els homes que no les dones³⁶. La proporció de les dones que declaren ser hereves i propietàries és de: Tona: de 14-4; 28'5%. Voltregà: de 30-7 23'3% de les possessions de Sant Joan de les Abadesses a Vic i Folgueroles; de 26-9 34%. Rupit: 100-32 32%. Així mateix, també com ja s'ha descrit, sovint són protagonistes d'una

34. Declarant 6 del capbreu de Tona.

35. Declarant 1 de la part de la parròquia de Vinyoles dins el capbreu de Sant Hipòlit de Voltregà.

36. R. H. Bautier, en el seu treball sobre les mortaldats del s. XIV a Vic, també troba una major incidència en els homes en les epidèmies del 1362: «Au mois d'août, se constate une très forte accentuation de ces tendances, avec la mort de 11 hommes et de seulement 11 filles». «Un nouvel ensemble documentaire pour l'Histoire des pestes du XIVe siècle: L'exemple de la ville de Vic en Catalogne». Académie des inscriptions & Belles-Lettres. Paris, 1988, p. 447.

mala situació que les obliga a vendre el mas. Això fa suposar que la causa era la falta de fills barons a la casa, ja que en cap més etapa d'aquesta època medieval es donà tanta proporció de pubilles si hi havia la possibilitat de poder tenir-hi un noi.

Assumpta SERRA I CLOTA
C. Torrent de les Flors, 16, 1er.
08024 BARCELONA

CAPBREU DE TONA 1388

n.	terra	paga	mas	paga	reducció causa	pagava	nou cens	ha pagat
1					1 peça de terra estèril	tasca	16 d.	7 fl.
2					1 peça de terra estèril	braçatge, tasca, gallina	3 s.	4 fl.
3	1 peça terra	1/2 q. forment						
4	altres honors	10 dotzen. forment 11 dotzen. d'ordi 1 gallina 1 feix de palla 1 feix de llenya 1 jova 1 tragina 1 ollada de cols 4 sous 1 formatge	Segalés	3 s.				
			de les Olles	12 d.				
Puigjurà (com- prat)			1 quart. d'ordi 1 capó 4 ous					
Moles			1 parell gallines 1 feix de palla 1 feix de llenya 1 ollada de cols tragina jova 4 ous 1 formatge					
honors	1 dotzen. forment 1'5 dotzen. espelta 6 diners							
5	1 peça terra	1/5 i braçatge	Pont (soliu i afocat)	1 parell capons 1 gallina 2 fogaces cavallerils menjar de batlle				
	1/2 coma	1/4 i braçatge						
	1 terra	1/4 i braçatge						
	4 feixes	3 quartans d'ordi	Sabater	21 d.				

CAPBREU DE TONA 1388

n.	terra	paga	mas	paga	reducció causa	pagava	nou cens	ha pagat
6					1/2 sort de terra	1/5 i braçatge	3 s.	3 fl.
					1/2 sort de terra	tasca i braçatge		
					1 peça de terra		3 s.	2 fl.
					3 peces de terra	1/4 i braçatge	3 s.	3 fl.
7					1 peça de terra	tasca i braçatge	2 s.	2 fl.
8					1 peça de terra	1/5 i braçatge	4 s.	2 fl.
9					1 peça de terra	tasca braçatge delma gallina	20 d.	2 fl.
10					1 peça de terra	tasca braçatge 1/2 del delme	18 s.	10 fl.
11					1 peça de terra	braçatge delme	2 s.	2 fl.
12					1 peça de terra	tasca braçatge	5 s.	4 fl.
13					1 peça de terra	tasca delme 1 parell gallines	6 s.	6 fl.
14					1 peça de terra	tasca braçatge delme 1 gallina	4 s.	8 fl.
15					1 peça de terra	tasca braçatge delme	4 s.	